

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора Дурнова Євгена Сергійовича

на дисертацію

Струневич Олександрі Петрівни

на тему «Історія прокурорської діяльності в Україні:

теоретико-правовий аналіз»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

за спеціальністю 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія

політичних і правових учень»

Історія інституту прокуратури в світі налічує за різними оцінками понад сім століть. В Україні прокуратура в її сучасному розумінні зародилась близько трьох століть тому, на територіях, які на той момент входили до складу Російської імперії, а також Австро-Угорської імперії. Окрім того, різноманітні наукові дослідження свідчать про те, що зародження інституту прокуратури на українських землях розпочалось задовго до цього періоду – наприклад, в козацькій державі існували інституції, деякі із функцій яких були близькими до функцій сучасної прокуратури. Сучасний інститут прокуратури України є комплексом таких історичних особливостей та аспектів, розроблених із урахуванням сучасних викликів, із якими стикаються прокурори у процесі здійснення службової діяльності. Дослідження моделі розвитку прокуратури у різні часові проміжки на території сучасної України, а також на різних континентах світу у різні історичні епохи допоможе не тільки надати оцінку прокуратурі як інституту, а й виокремити позитивний досвід, який може бути використаний сьогодні. В умовах, коли в суспільстві зростає незадоволення щодо роботи правоохоронних органів (наприклад, згідно опитування, здійсненого Центром Разумкова, в жовтні – листопаді 2020 року, рівень недовіри громадян до прокуратури складав 70%), важливими є наукові дослідження,

спрямовані на пошук проблем в діяльності сучасної прокуратури України, а також причин, якими такі проблеми обумовлені. Безумовно, однією із причин сучасних проблем прокурорської діяльності в Україні є засади її здійснення, які закладались протягом декількох століть. Саме тому, вважаємо, що дисертанткою було здійснено вибір актуальної теми для дослідження.

Аналізуючи дослідження, здійснене О.П. Струневич, першочергово відзначимо сміливість дисертантки, адже вона взяла на себе відповідальність охопити в одній праці дослідження процесів зародження прокуратури в світі та в Україні. Дисертаційне дослідження «Історія прокурорської діяльності в Україні: теоретико-правовий аналіз» включає аналіз процесів зародження інституту прокуратури в світі, прокурорської діяльності на території України за часів Російської та Австро-Угорської імперії, української прокуратури в радянський період, а також сучасного стану прокуратури. При цьому, аналізуючи розвиток прокурорської діяльності в незалежній Україні, дисертантка не просто проаналізувала чинне законодавство про прокуратуру, а й визначила проблеми та недоліки сучасного стану, виділила тенденції подальшого розвитку правового регулювання прокурорської діяльності та звернулась до позитивного досвіду зарубіжних держав у правовому регулюванні прокурорської діяльності. Тобто, дослідниця не лише проаналізувала весь довгий шлях становлення прокуратури в Україні, а й визначила шляхи вирішення існуючих проблем та сформулювала напрями, за якими прокурорська діяльність має розвиватись у майбутньому.

Викликає схвалення те, що підсумки розробки проблеми, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки обговорювалися на всеукраїнських і міжнародних конференціях, семінарах та круглих столах: «Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки XXI століття» (м. Київ, 25 – 26 червня 2015 року), «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 27 – 28 січня 2017 року), «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 18 –19 січня 2019 року), «Актуальні

проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 25 – 26 січня 2019 року), «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 08 – 09 лютого 2019 року), «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 15 –16 лютого 2019 року), «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (м. Харків, 11 жовтня 2019 року).

Звертаючись до змісту дослідження, звернемо увагу на те, що дисертанткою було методологічно вірно сформовано мету і завдання дослідження (с. 26 – 28). Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на підставі вивчення й узагальнення існуючих наукових підходів учених у галузі теорії та історії держави і права та інших галузей права, а також чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів, практики їх реалізації визначити сутність та особливості формування та розвитку прокуратури, окреслити сучасний стан правового регулювання прокурорської діяльності і на цій підставі сформулювати концепцію розвитку правових засад даного інституту. Для досягнення мети дослідження, авторкою було поставлено такі завдання: виявити і розкрити місце та особливості передумов зародження прокуратури в різних країнах світу; встановити особливості становлення прокуратури до часів утворення Київської Русі; проаналізувати теоретико-правові основи розвитку прокуратури в IX-XV ст.; охарактеризувати прокурорську діяльність у період з XV – до поч. XVIII ст.; надати характеристику прокуратури за часів Російської імперії; з'ясувати специфіку прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії; охарактеризувати правовий статус прокуратури у 1917-1922 рр.; виявити зміст формування прокуратури в країнах Європи у період XVII-XX ст.; встановити значення повноважень органів прокуратури у 1922-1930-х рр.; виокремити закономірності функціонування прокуратури у довоєнний період; запропонувати деталізацію прокурорської діяльності у післявоєнний період; охарактеризувати правові орієнтири діяльності органів прокуратури у 1978-1991 рр.; виявити основні тенденції розвитку правового

регулювання прокурорської діяльності; опрацювати проблеми і недоліки правового регулювання прокурорської діяльності в Україні; сформулювати пропозиції щодо напрямів удосконалення функціонування прокурорської діяльності; проаналізувати позитивний зарубіжний досвід діяльності прокуратури та шляхи його запозичення для України і вивести шляхи його запозичення у національне законодавство.

Як наслідок, постановка та послідовність вирішення поставлених мети та завдань дозволили якісно розкрити зміст обраної теми, належним чином здійснити теоретико-правовий аналіз історії прокурорської діяльності в Україні, та сформулювати висновки, які мають ознаки наукової новизни. Методологічним підґрунтям для дослідження є логіко-семантичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, системно-функціональний, спеціально-юридичний, статистичний, структурно-логічний методи, а також методи класифікації та групування (с. 28 – 29). Вдалих вибір методів дозволив не лише встановити історичний шлях становлення прокуратури в Україні, а й дослідити реальний стан прокурорської діяльності в нашій державі, визначити його проблеми, а також окреслити шляхи їх вирішення та врахувати тенденції подальшого розвитку даної сфери.

Відзначимо авторський підхід до структури і змісту роботи, який дозволив всебічно та повно висвітлити широке коло питань. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що логічно поєднані у 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 437 сторінок, з яких основного тексту – 368 сторінок. Список використаних джерел складається із 430 найменувань і займає 40 сторінок.

Аналізуючи зміст дослідження, із позитивного боку відзначимо наступні моменти:

1. У процесі дослідження дисертантка аналізує процеси зародження прокуратури в світі та на українських землях в складі Російської та Австро-Угорської імперії, Радянського Союзу, застосовуючи при цьому системно-

структурний, системно-функціональний, спеціально-юридичний, статистичний, структурно-логічний методи, а також методи класифікації та групування, і як наслідок фактично кожен підрозділ в розділах 1, 2, 3 містить етапізацію досліджуваних періодів, кожен із яких характеризується певними важливими подіями, які мали вплив на розвиток прокуратури на українських землях (с. 53, с. 54 – 55, с. 76, с. 122, с. 179, с. 207 – 208, с. 235, с. 256, с. 273). Відповідно, особливості розвитку прокурорської діяльності досліджувались авторкою згідно специфіки кожного із виділених етапів. Такий підхід, на нашу думку, є вдалим для досліджень в науці теорії та історії держави і права, і, відповідно, для досліджень історії прокурорської діяльності в Україні.

2. Позитивним, на нашу думку, є визначення дисертанткою проблем (с. 328 – 329) і недоліків сучасного стану регулювання діяльності прокурорів в Україні (с. 340), формулювання пропозицій щодо шляхів їх вирішення (с. 331 – 332, с. 335, с. 338 – 339), у тому числі й на основі позитивного досвіду більш розвинених держав світу (с. 366, с. 368, с. 371 – 372, с. 374 – 375). Розділ 4 праці О.П. Струневич свідчить про те, що дисертація на тему «Історія прокурорської діяльності в Україні: теоретико-правовий аналіз» має не лише теоретичну, а й прикладну цінність, та може бути використана під час розробки змін і доповнень до нормативно-правових актів щодо закріплення правових засад реалізації прав прокурорами задля здійснення правоохоронної функції і для покращення стану реалізації прав на різних етапах проходження служби прокурорами.

3. Науковий інтерес становить вибір дослідницею держав, позитивний досвід яких у регулюванні діяльності прокуратури був нею проаналізований. Так, досвід США може бути корисним для України за наступними напрямками: 1) розвиток прокурорського самоврядування через створення в Україні асоціацій прокурорів одного рівня; 2) в Україні потрібно було б наділити прокурорів повноваженням надавати юридичні консультації іншим державним органам; 3) поняття «морально-ділові

якості», яке фігурує а українському законодавстві, також могло б прив'язуватися до таких «рекомендацій» від кола юристів-практиків, які були б умовою добору кандидатів на посади прокурорів; 4) передбачити серед консультантів судів так званих «соліситорів» або «радників з правових питань»; 5) слід передбачити можливість прокурорських працівників формально займатися і адвокатською практикою, крім випадків представництва в окремих категоріях справ, зокрема кримінальних (с. 370).

Із досвіду Великої Британії встановлено наступні шляхи запозичення зарубіжного досвіду для України: 1) варто забезпечити вимоги до посади Генерального прокурора в частині участі відповідного кандидата в органах прокурорського самоврядування; 2) варто було б запровадити можливість взаємних днів-консультацій адвокатів у прокурорів (с. 373).

Виокремлено наступні шляхи запозичення позитивного досвіду Китайської Народної Республіки у правовому регулювання діяльності прокуратури: 1) виборність посад прокурорів; 2) правове стимулювання активної антикорупційної діяльності; 3) можливість здійснення контролю за законністю судових рішень (с. 377).

Окрім того, важливо, що дослідниця присвятила свою увагу не лише європейським країнам, а й високорозвиненим державам з інших континентів. Даний аспект є важливим із огляду на те, що вітчизняні науковці, із урахуванням євроінтеграційних намірів України, переважно зосереджують свою увагу на дослідженні досвіду країн – членів ЄС. Втім, як засвідчує праця О.П. Струневич, досвід не європейських країн також мав би враховуватись вітчизняним законодавцем.

В той самий час, на нашу думку, дисертаційне дослідження О.П. Струневич на тему «Історія прокурорської діяльності в Україні: теоретико-правовий аналіз» має деякі певні недоліки та дискусійні положення, на які ми маємо вказати:

1. Досліджуючи позитивний зарубіжний досвід діяльності прокуратури та визначаючи шляхи його запозичення для України, дисертантка приділила більше уваги деяким із них, і як наслідок підрозділ 4.4, на нашу думку, є дещо розбалансованим. Наприклад, дослідженню позитивного досвіду Сполучених Штатів Америки, дослідниця присвятила сім сторінок (с. 364 – 370), та за результатами здійсненого дослідження сформулювала шість пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства на основі досвіду цієї держави (с. 366, с. 368). Для порівняння, аналізу діяльності прокурорів у Великій Британії присвячено лише три сторінки (с. 370 – 373), та запропоновано три зміни до чинного законодавства України. Так само, досвіду діяльності прокуратури Китаю присвячено одну сторінку (с. 376 – 377), і при цьому дослідниця не внесла жодної пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства на основі законодавства цієї держави. Втім, очевидно, що враховуючи ту проблематику, якою характеризується сучасний стан правового регулювання діяльності прокуратури, та яка була виділена самою авторкою в цій праці на сторінках 328 – 329 (встановлення партнерських відносин між прокуратурою і людиною за умови реалізації субординаційно-координаційного принципу; проблема скасування або збереження загального нагляду як різновиду наглядової прокурорської діяльності; проблеми правового регулювання добору кадрів для здійснення прокурорської діяльності; проблеми визначення критеріїв морально-етичних якостей при доборі кандидатів на посаду прокурора), на нашу думку, досвід будь-якої високорозвиненої держави міг би стати в нагоді Україні.

2. В рамках дослідження позитивного зарубіжного досвіду діяльності прокуратури, Струневич Олександра Петрівна, хоч і коротко, проаналізувала досвід пострадянських держав, у тому числі Грузії, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, Російської Федерації, Азербайджану, Казахстану, Білорусі, Молдови, Вірменії (с. 373 – 375). На основі дослідження досвіду цих країн були запропоновані зміни до

Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII (с. 374 – 375). На нашу думку, перелічені країни є не найкращим прикладом для пошуку шляхів запозичення до вітчизняного законодавства. Частина із них мають авторитарні режими правління, більшість із перерахованих держав є менш розвиненими, аніж Україна, тому, на наше переконання, не мають розглядатись у якості прикладу в питаннях удосконалення законодавства.

3. Раніше нами з позитивної сторони відзначалось те, що дисертантка проаналізувала процеси зародження прокуратури в світі та на українських землях в складі Російської та Австро-Угорської імперії, Радянського Союзу на основі етапізації досліджуваних періодів, кожен із яких характеризується певними важливими подіями, які мали вплив на розвиток прокуратури на українських землях. Втім, в підрозділах 2.1 та 2.3 дисертантка відхилилась від цієї концепції, та не виділила жодного етапу розвитку діяльності прокуратури в досліджувані періоди. Дисертація має являти собою цілісне наукове дослідження, зміст якого має бути викладено в логічній послідовності. Відхилення від обраної методики у цілому не вплинуло на цілісність та логічність дослідження, втім, на наше переконання, авторка мала би притримуватись обраної методики у всьому змісті роботи.

4. Дослідження сучасного етапу розвитку прокурорської діяльності в Україні авторка здійснила через призму аналізу тенденцій, проблем та недоліків правового регулювання прокурорської діяльності, напрямів удосконалення функціонування прокурорської діяльності, позитивного зарубіжного досвіду діяльності прокуратури. Втім, дослідницею фактично не було проаналізовано законодавство про прокуратуру, яке було прийнято в Україні після 1991 року. Якщо досліджуючи історію прокурорської діяльності в Україні, дослідниця звертала увагу на всі нормативно-правові акти, які приймались в цей період, то законодавство, прийняте після 1991 року залишилось поза увагою. На нашу думку, даний недолік вплинув на повноту зроблених дослідницею висновків.

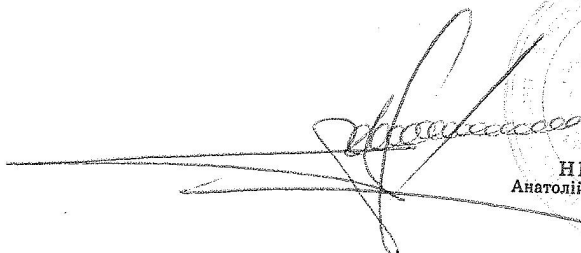

Проте, не зважаючи на висловлені вище у відгуці зауваження, зробимо висновок, що вони не впливають на позитивну оцінку виконаної об'ємної роботи, мають дискусійний характер чи носять характер побажань. Наукові положення, які містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту та свідчать про особистий вклад Струневич Олександри Петрівни в доктрину теорії та історії держави і права. Теоретичні положення, які містяться в дисертаційному дослідженні, є корисними для вітчизняної науки. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції послідовно знайшли відображення в одноосібній монографії, 18 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 6 статтях – у наукових виданнях іншої держави, а також у 8 тезах доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях. Це, а також те, що дисертаційне дослідження «Історія прокурорської діяльності в Україні: теоретико-правовий аналіз» написане в науковому стилі на основі широкої джерельної бази, відповідає вимогам, які ставляться до написання докторських дисертацій Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, дозволяє нам зробити висновок, що праця О.П. Струневич заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук в галузі знань 081 – «Право» за спеціальністю 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень».

Офіційний опонент

**доктор юридичних наук, професор,
заступник начальника управління
Департаменту персоналу МВС України**

_____ 2021 року

 Є. С. Дурнов

НІКІТІН
Анатолій Анатолійович